

Slovenské národné povstanie a jeho vojenský význam

Slovenské národné povstanie, ktorého jubilejné 30. výročie tohto roku oslávime, predstavuje okrem vysokých politických a morálnych hodnôt aj významný vojenský príspevok do spoločného zápasu pokrokových národov na čele so Sovietskym zväzom proti fašizmu a k jeho porážke.

Základné podmienky a predpoklady pre prípravu SNP sa vytvorili porážkami fašistických armád pri Stalingrade a Kursku na konci roku 1942 a roku 1943. Prítom nemôžeme zabudnúť na predhádajúci niekoľkoročný národnoslobodzovací zápas slovenského ľudu proti fašizmu, na ideovopolitickú a organizátorskú prácu komunistickej strany.

Vitazný postup Červenej armády (ČA) na západ mocne vplýval na slovenskú spoločnosť. Stále väčšia časť pracujúcich sa presvedčala, že o ich osude sa rozhoduje na východe, že ozajstnú slobodu im prinesú zbrane víťaziacej armády prvého socialistického štátu sveta — ZSSR. Súčasne sa prehľbovala kríza ľudáckeho režimu, vytváral sa široký, ale roztrieštený antifašistický tábor s predpokladmi ozbrojeným bojom prispieť k porážke fašizmu. Medzi režimistickými prominentmi sa šírila pasivita a alibizmus. Viest vojny proti ZSSR a jeho spojencom boli do krajnosti rozhodnutí iba extrémni ľudácki predstavitelia. Kríza, ktorej základné príčiny spočívali v oblasti politickej a morálnej, prehľbovali sociálne dôsledky trvalého hospodárskeho úpadku, ktoré vyplývali z obrovských vojnových výdavkov a spojenectva s hitlerovským Nemeckom.

Za takejto situácie sa podarilo novému vedeniu KSS (K. Šmidke, G. Husák, L. Novomeský) vytvoriť centrálny politický orgán odboja na Slovensku t. j. Slovenskú národnú radu (SNR). Do neho začlenili všetky antifašistické politické sily, okrem benešovských exponentov na čele s V. Šrobárom. V SNR zaujímalo vedenie KSS rozhodujúce postavenie.

Z jeho iniciatívy — keď marxisticko-leninsky aplikovali smernice uznesenia Exekutívy Komunistickej internacionály z 5. januára 1943 — vypracovali koncepciu celonárodného ozbrojeného povstania. Podľa nej povstanie mala byť nečakaná, tajne pripravená akcia armády a partizánov koordinovaná s operáciami ČA, ktorá by jej umožnila nástup cez Slovensko do Maďarska s cieľom urýchliť koniec vojny. Armáda sa mala stať „hlavnou bojovou silou povstania“. Táto koncepcia bola východiskom pre prípravu armády i partizánov na protifašistické vystúpenie. O týchto zámeroch, žiaľ, moskovské vedenie KSČ ani vrchné velenie ČA pre nedostatok spojenie so Slovenskom dlhý čas nevedeli.

Armáda, ktorá mala byť hlavnou bojovou silou povstania, zatiaľ však nebola napojená na SNR. Až koncom apríla 1944 sa vedeniu KSS i SNR — po „dlhšom hľadaní kontaktov“ — podarilo stretnúť s predstaviteľom vplyvnej antifašistickej skupiny na čele s pplk. J. Golianom, ktorý v tom čase zastával významnú funkciu náčelníka štábu na Veliteľstve pozemného vojska v Banskej Bystrici. Požiadali

ho, aby v duchu koncepcie spracoval vojenský plán povstania a pripravil armádu na jeho splnenie. Stanovili mu dva varianty začiatku: a) po koordinácii s ČA, b) bez ohľadu na stav príprav ak nacisti prikrčia k okupácii Slovenska. Golian, ktorého už predtým určil Beneš za veliteľa vojenského odboja na Slovensku, spoluprácu i podriadenosť SNR prisľúbil. Okolo neho sa vytvorilo Vojenské ústredie ako najvyšší odbojový orgán v armáde.

Po aprílovej porade sa Šrobár pokúsil rozbiť SNR, vytvoríť vlastný politický orgán orientovaný na Beneša a získať na svoju stranu Goliana. Rozhodným zásahom vedenia KSS sa mu to nepodarilo. Lenže ďalší vývin ukázal, že dohodu so SNR Golian vždy nedodržiaval. Zámery Beneša a jemu oddaných ľudí na Slovensku značne komplikovali vojenské prípravy, napokon i priebeh SNP.

29. júna 1944 prerokovali a schválili vojenský plán povstania. Podľa neho bolo úlohou východoslovenskej armády, ktorú ľudská vláda vytvorila pre obranu Karpát proti ČA a ktorej počet do konca augusta 1944 vzrástol na 38 000 až 51 000 osôb, otvoriť na signál z Moskvy prechod ČA cez Karpaty na Slovensko. Súčasne „západná armáda“ dislokovaná v strednej a západnej časti Slovenska, ktorej počet v tom istom čase vzrástol na vyše 41 000 osôb, spoločne s partizánmi mala pomôcť ilegálnym národným výborom a SNR nastoliť na strednom a západnom Slovensku revolučnú moc ľudu. Po vniknutí ČA na Slovensko by povstalecké ozbrojené sily pokračovali po ich boku v oslobodzovacích bojoch. Osobitne zdôraznili potrebu ihneď prikrčiť k prípravám armády na povstanie a čo najskôr informovať o pláne sovietske orgány. Preto Goliana poverili zabezpečiť odlet delegácie SNR v zložení K. Šmidke a predstaviteľa Vojenského ústredia do Moskvy, kde by plán preskúmali, dohodli koordináciu a pomoc zo strany vrchného veliteľa ČA.

V armáde sa rozbehli kádrové, materiálno-technické, operačnotaktické a iné prípravy povstania. 27. júla 1944 však SNR zistila v nich vážne nedostatky, konkrétne v kádrovej a operačno-taktickej príprave v posádkach na západnom Slovensku, ale predovšetkým vo východoslovenskej armáde. Zistila aj to, že Golian ešte nevyslal delegáciu SNR do ZSSR. Najlepší stav príprav sa ukázal v posádkach na strednom Slovensku. Golian prisľúbil nápravu, svoj sľub však vo všetkých smeroch nesplnil, alebo iba nedostatočne či oneskorene.

V tom istom čase sa rozvíjali aj partizánske sily, ktorých hlavnou organizátorom bola KSS a ktorá ich budovala „prostredníctvom svojich straníckych organizácií a okolo nich“.

Koncom júla 1944 náhle, a pre vedenie KSS i SNR nečakane, začali výsady partizánskych organizátorov zo ZSSR. Moskovské vedenie KSC v snahe podporiť aktivizáciu ozbrojeného odboja vo vlasti sa obrátilo na sovietskú vládu o pomoc pri rozvoji domáceho partizánskeho hnutia. O tomto úmysle avizovali na Slovensko prostredníctvom rádiostanicu už v marci 1944. Tu však signál, nakoľko vedenie KSS nemalo rádiostanicu, nezachytili. Žiadosti sovietska vláda vyhovel. Dohodli sa, že ZSSR poskytne prostriedky k tomu, aby sa v kurzoch pri Ukrajinskom štábe partizánskeho hnutia (UŠPH) vyškolil určitý počet Čechov a Slovákov na partizánskych organizátorov vo vlasti. Títo mali byť pod vedením UŠPH postupne vysádzaní najprv na Slovensku.

Do konca augusta 1944 vysadil UŠPH, predovšetkým v horách stredného Slovenska, desať skupín, ktorým velili: P. A. Veličko, A. S. Jegorov, L. Kalina, E. Bielík, M. Sečanský, A. A. Martinov, A. Snežinský, J. Ušiak, T. Pola a Faustov. V tom istom čase vyslal z Poľska na východné Slovensko sedem partizánskych jednotiek pod velením: V. A. Karasjova-Stepanova, M. I. Šukajeva, Belova-Kovalenka, L. J. Berenštejna, V. A. Kvitinského, Kurova a Majorova. Ich prítomnosť vyvolal veľký rozmach partizánskeho hnutia. Slovenský ľud s nadšením prijal poslov z bratskej sovietskej krajiny. K pôvodným partizánom na východnom a strednom Slovensku začali rýchlo pribúdať noví. Z počiatkových niekoľko stoviek narástol ich počet koncom augusta 1944 na vyše 1000 osôb na východnom Slovensku a na vyše 3000 osôb na strednom Slovensku. Súčasne sa stupňovali diverzné akcie, s ktorými, prirodzene, plán SNR v tejto fáze ešte nerátal. Tak sa v auguste 1944 na Slovensku — spomína súdruh G. Husák — stretli a čiastočne križovali dve akcie, ktorých organizátori navzájom o sebe nevedeli...“

Medzitým 4. augusta 1944 odletel K. Šmidke s členom Vojenského ústredia do Moskvy, kde rokoval s predstaviteľmi ZSSR aj s moskovským vedením KSC. Počas nich schválili „postup našich súdruhov“ v SNR i „plány ozbrojeného vystúpenia slovenského národa“. Dohodli, že signál k začiatku boja mal slúžiť buď vstup približujúcej sa Červenej armády na územie Slovenska, alebo pokus Nem-

cov o vojenskú okupáciu slovenského územia". Vtedy dohodli aj materiálnu pomoc povstaniu. Hneď podnikli kroky, aby partizánske akcie nevybočovali zo schváleného plánu SNR. O podobné usmerenie sa pokúšalo doma aj vedenie KSS i SNR. Náhly začiatok okupácie Slovenska však tieto pokusy prekazil.

Na Slovensku sa akcie partizánov množili. Navyše sa od 21. do 28. augusta 1944 v mnohých mestách a dedinách na strednom Slovensku za ich pomoci ujímali moci revolučné národné výbory. V slovenskom ľude mocne stúpala revolučná vlna.

Rozložený ľudáckofašistický režim už nemal síl čeliť prudko rastúcej revolučnej aktivite ľudu. Nacistické orgány vážne znepokojené vytrvale žiadali obsadiť Slovensko. Priblíženie sa ČA k hraniciam severovýchodného Slovenska a jej rýchly postup v Rumunsku, nútili nacistov k bezpečnostným opatreniam. Urýchlene formovali sily pre vpád na Slovensko. Vo veľmi napätej atmosfére očakávania okupácie, a to nielen na Slovensku, ale i v Moskve a Londýne, v čase, keď o výsledkoch rokovania delegácie SNR v ZSSR vedenie KSS ani SNR nič nevedeli, vydal Golan 26. augusta 1944 rozkaz, v ktorom zdôraznil, že heslo „Začnite s vysťahovaním“ znamená otvorený boj proti Nemcom. V tento deň sa Hitler — so súhlasom Tisu — rozhodol začať s okupáciou Slovenska.

Celé obdobie do vypuknutia SNP je naplnené statočnou a obetavou prácou tisícov komunistov i nekomunistov, popredných i nižších funkcionárov KSS, predstaviteľov SNR i národných výborov, vojakov i partizánov, ktorú prejavili v ilegite pri koncepčnom, plánovacom, kadrovom, operačno-taktickom, materiálnom technickom, finančnom a inom zabezpečovaní pripravovaného boja s domácim i nemeckým fašizmom. Na tieto skutočnosti upozorňujeme preto, lebo sa neraz na ne neprávom zabúda. Treba mať na zreteli, že ony — bez ktorých by vlastne nebolo SNP ako začiatok národnej a demokratickej revolúcie a súčasne národnooslobodzovacej vojny v takej podobe a veľkosti, v akej ho poznáme — boli tiež prejavom úprimného a hlbokého vlastenectva.

Veľmi stručný popis ukázal, že obdobie príprav SNP je bohaté na vlastenecké činy a postoje slovenského odboja. Lenže orientácia SNP na koordináciu a pomoc ZSSR a úmysel slovenského odboja maximálne pomôcť antifašistickému frontu na čele so ZSSR ukazuje aj internacionálnu črtu jeho príprav. Prirodzene, pomoc ZSSR slovenskému odboju už v čase prí-

prav SNP je tiež internacionálneho charakteru.

Dvadsaťosem augusta 1944, keď prvé nemecké okupačné vojská vpadli na Slovensko, Vojenské ústredie vydalo podľa plánu SNR signál k boju. SNP sa stalo skutočnosťou. Prirodzene, nemecký vpád na Slovensko zmaril koordinovaný začiatok SNP s operáciami ČA. Koncom augusta 1944 prechádzala totiž ČA, po vyčerpávajúcich bojoch na západnej Ukrajine a vo východnom Poľsku, vo vzdialenosti asi 40 kilometrov od severovýchodných hraníc Slovenska do obrany, a v Rumunsku, kde rýchlo postupovala, delila ju od južných slovenských hraníc vyše 500 kilometrov.

V priebehu troch dní, t. j. od 29. do 31. augusta 1944 na západné Slovensko prenikli nemecké vojská v počte 10 až 15 tisíc osôb a na východné Slovensko v počte okolo 15 tisíc osôb. Nemci boli moderne a dostatočne vyzbrojení, so značnými bojovými skúsenosťami. Proti nim sa na odpor postavili v podstate iba vojenské posádky ze stredného Slovenska (asi 17 tisíc osôb) a partizáni (do 5 tisíc osôb) zo stredného a východného Slovenska, pravdaže, bez dostatku moderných, najmä ťažkých zbraní a bojových skúseností. Ziaľ, väčšina vojenských posádok na západnom Slovensku ako aj celá východoslovenská armáda, až na menšie výnimky, v dôsledku známych nedostatkov v ich ilegálnej odbojovej sieti a operačno-taktickej pripravenosti, ale tiež váhovitosti, kolísavosti atď. zlyhali. Takto západné i východné Slovensko obsadil nepriateľ veľmi rýchlo.

SNP začala na území Československa, v hlbokom obkolesení nacistických armád, národná a demokratická revolúcia. Národné výbory, ktoré začali z ilegality vychádzať ešte pred nemeckým vpádom, v spolupráci s povstaleckým vojskom a partizánmi na väčšine územia Slovenska rýchle zlikvidovali klérofašistický režim a nastolili revolučnú moc ľudu na čele so SNR a národnými výbormi. Ustanovil sa nový politický a správny systém s politickým a vojenským centrom v Banskej Bystrici, opretý o revolučné národné výbory ako orgány väzku robotníkov, roľníkov, živnostníkov, inteligencie a protifašistickej buržoázie. Hegemóniu mala robotnícka trieda na čele s KSS. Takto sa „uprostred boja“ kládli „základy nového života — základy ľudovodemokratického zriadenia“.

SNP bola však súčasne aj národnooslobodzovacia vojna v hlbokom tyle fašistických armád, ktorej úlohou bolo uhájiť výdobytky v „ostrove slobody“ až do

príchodu ČA a potom ich spoločnými silami ďalej rozširovať, rozvíjať. Preto KSS i SNR vyzývali „celý národ do zbrane a boja“ proti fašizmu.

Udržanie „ostrova slobody“ bolo o to naliehavejšie, že po vyše týždenných hrdinských bojoch povstalcov pri Strečne, v Strečnianskej úžine, pri Baťovanoch (dnes Partizánske) a Telgarte (dnes Švermovo), keď sa 4. septembra 1944 vrátila z Moskvy dlho očakávaná delegácia SNR na čele s K. Šmidkem, priniesla radostnú zvesť o rýchlej a účinnej pomoci ČA a 1. čs. armádného zboru v ZSSR, ako aj o materiálnej pomoci ZSSR. Do tých čias však bolo treba „vydržať a vlastnými silami uhájiť určité územie, nezbytné pre zriadenie nášho ... ľudovodemokratického štátu“. Správa mala obrovský ohlas a posilňovala odhodlanie a optimizmus na celom oslobodenom území.

Už v noci na 5. september 1944 začala materiálna pomoc ZSSR a 8. septembra 1944 prešla ČA a 1. čs. armádný zbor v ZSSR do útoku na Karpaty, na pomoc povstalcov.

Mobilizácia do povstaleckej 1. čs. armády a nástup do partizánskych jednotiek na oslobodenom území prebiehali spontánne. Počty armády, spočiatku na čele s Golianom (od 5. 9. 1944 povýšený na generála) a od 7. októbra 1944 na čele s generálom R. Viestom, a partizánov, od 16. septembra 1944 na čele s Hlavným štábom partizánskych oddielov (vediol ho K. Šmidke), sa rýchlo rozrastali. V prvej polovine septembra 1944 proti okupačným silám bojovalo asi 40 000 a neskôr asi 60 000 príslušníkov armády a 9 až 12 tisíc partizánov.

Mimo „ostrova slobody“ — spočiatku na východnom a neskôr aj na západnom Slovensku — bojovalo postupne 8 až 9 tisíc partizánov.

V radoch povstaleckej armády a partizánov (na „ostrove slobody“ i za jeho hranicami) bojovali aj príslušníci 27 národov: Čechov asi 2000, sovietskych občanov (Rusov, Ukrajincov, Bielorusov, Uzbekov, Gruzíncov, Azerbajdžancov, Tatárov, Kirgizov a Kazachstáncov) 3000, Poľakov 90, Bulharov 40, Srbov a Chorvatov 100, Rumunov 50, Francúzov 400, Maďarov 800, Nemcov 200, Rakúšanov, Angličanov a Američanov asi 60, Belgičanov, Holanďanov, Talianov, Španielov a Grékov 20.

V bojoch — najmä pri Strečne, Vrútkach, Martine, Bielom Potoku, Telgarte a Baťovanoch — sa zrodili stovky príkladov statočnosti, odvahy, hrdinstva a bojového majstrovstva jednotlivcov i celých jednotiek povstaleckej armády i partizánov.

Povstaleckí vojaci i partizáni — a to rôznych národností — smele odrazili útoky nepriateľa a sami prechádzali do rozhodných protisečí. Za všetky príklady spomeňme aspoň oddiel L. Ozábalu z 1. Strelkovej partizánskej brigády, ktorý v bojoch pri Martine stratil až 80 % ľudí a sám Ozábal padol ako hrdina. V dôsledku toho hoci nepriateľ mal prevahu v zbraniach a skúsenostiach, bojové výsledky povstalcov boli nemalé. Počas dvojmesačného zápasu stratil nepriateľ 10 350 osôb, 55 lietadiel, 2 obrnené vlaky, 30 obrnených áut, 60 tankov, 100 diel a mínometov a 1000 áut. Preto sa vlastne povstalecké boje, predovšetkým v spomínaných miestach, stali skutočnými symbolmi nielen vlastenectva, ale aj internacionalizmu v SNP, symbolmi odhodlania povstalcov nedovoliť okupačným vojskám vkročiť na prvé oslobodené teritórium v Československu a uhájiť ho až do spojenia s ČA.

Povstaleckým bojovníkom na fronte pomáhalo celé zázemie „ostrova slobody“, t. j. jeho skromný priemysel, doprava i poľnohospodárstvo. Stalo sa tak na základe výziev komunistickej strany, aby sa „vyrábalo výlučne pre vojnu, aby pre naše víťazstvo bol využitý každý stroj a každý kilogram suroviny“. Výsledky sa dostavovali. V železničných dielnach vo Zvolene postavili 3 pancierové vlaky, v strojárni vo Vyhniach 2 pancierové áutá, v železiarňach v Podbrezovej vyrábali rôzne typy a druhy prekážok, na ďalších miestach zase trhaviny, míny, potraviny, ďalej šili bielizeň, rovnošaty, prikrývky atď. Tieto skutočnosti zase dokazujú vlastenectvo slovenského pracujúceho ľudu priamo vo výrobe, v závodoch, podnikoch a továrňach na oslobodenom území Slovenska, sú svedectvom toho, s akým úsilím slovenský ľud pracoval, aby pomohol armáde i partizánom v ich ťažkom boji s okupačnými vojskami ubrániť prvé oslobodené dediny, mestá a okresy Československej republiky do príchodu Červenej armády.

Pre zvýšenie a upevnenie bojovej morálky povstaleckých ozbrojených síl a pracovnej morálky v zázemí, pre zvýšenie sily a odolnosti „ostrova slobody“ sa z iniciatívy KSS vysvetľoval zmysel povstania, jeho ciele, ako i rozhodujúca úloha ZSSR a jeho armády pri porážke fašizmu. K tomu využívali všetky možné prostriedky ideologického pôsobenia, počnúc besedami cez prednášky, tlač, rozhlas, film, končiac divadlom. Tento mimoriadne významný úsek práce, spojený s obetavosťou a neohrozenosťou predovšetkým komunistov, bol tiež naplnený veľkým

vlastenectvom a internacionalizmom jeho vykonávateľov.

Z faktu, že SNP obnovilo Československú republiku na nových ľudovodemokratických základoch, že proklamovalo princíp rovnoprávnosti našich bratských národov — Čechov i Slovákov, a že povstanci za ňu aj so zbraňou v ruke bojovali, vyplýva, akým sa vskutku hlbokým vlastenectvom vyznačovalo. Ďalší fakt, t. j. že SNP bolo bojovým príspevkom do spoločného protifašistického zápasu všetkých pokrokových národov sveta na čele zo ZSSR, že v ňom bojovali aj príslušníci iných národov, ukazuje aj jeho hlboký internacionálny charakter.

Nový, ľudovodemokratický režim „ostrova slobody“ by sa však bez všestrannej pomoci ZSSR nebol udržal po celé dva mesiace. Sami povstanci by nestačili tak dlho hájiť národnú a demokratickú revolúciu na oslobodenom území SNP. Keď SNP vypuklo, ZSSR začal plniť sľub, ktorý dal čs. komunistom.

Po spomínanej kádrovej pomoci z obdobia pred SNP táto pokračovala aj po jeho vypuknutí. V horách východného Slovenska vysadil ÚSPH ďalších 10 skupín: V. N. Kokina, K. G. Ivanova, „Jastreb“, N. Volkova, Morozova, A. M. Sadilenka, Vladimirova, V. P. Logvinenka, V. Mahoritu a M. Perečinského. Na severozápadné Slovensko vysadil skupinu M. J. Saveljeva. Navyše z Poľska na východné Slovensko prenikla partizánska jednotka „Sergej“ a na severné Slovensko jednotka Jaromova. Dôležité je poznamenať, že 28. septembra 1944 Hlavný štáb partizánskych oddielov významne posilil skúsený sovietsky partizánsky organizátor plk. A. N. Asmolov, ktorý sa od 29. októbra 1944 stal veliteľom hlavného štábu partizánskeho hnutia s pôsobnosťou pre celé Československo.

Súčasnne — 5. septembra 1944 — začala rozsiahla materiálna pomoc. Zo skladov 1. ukrajinského frontu a ľudového komisariátu obrany ZSSR prepravilo vyše 1000 lietadiel na „ostrov slobody“ asi 800 ton nákladu. Z prameňov vieme, že konkrétne sem prepravili 5720 pušiek, 4562 samopalov, 945 guľometov, stovky protitankových pušiek, 50 mínometov, desiatky protiletadlových guľometov, vyše 2 milióny nábojov „a ďalšiu výzbroj“. To ale, ako z prameňov vyplýva, nie sú presné čísla dodaného materiálu na oslobodenom území Slovenska. Nesporne mohli byť značne vyššie, čo je zase zrejmé z toho, že sovietske vrchné velenie poslalo do Československa roku 1944 letecky vyše 10 000 pušiek, samopalov, karabín a pištolí, asi 1000 guľometov, stovky protitankových pušiek a 7 miliónov nábojov. Sú-

časne dodalo spojovací materiál, liečivá, potraviny a ďalší materiál. Pri spiatočných letoch boli na sovietske územie odvazení takmer všetci ranení a nemocní slovenskí povstanci a sovietski partizáni (asi 1000 ľudí).

No za najvýznamnejšiu pomoc treba považovať karpatsko-duklianskú operáciu ČA a 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, ktorá pripútala značné nemecké sily, čím vlastne umožnila začiatok národnej a demokratickej revolúcie v Československu a tým otvoril cestu k socialistickým premenám, ktoré sa u nás zavŕšili vo februári 1948. Treba však zdôrazniť, že operácia začala vo veľmi zložitej situácii na sovietsko-nemeckom fronte, za akej s ňou pri koordinácii nerátali. Preto o to viac treba oceniť internacionálny postoj ZSSR a jeho armády pri pomoci SNP. Významnou pomocou bol aj prilet 1. čs. stíhacieho leteckého pluku a preprava 2. čs. paradesantnej brigády zo ZSSR.

Z vyššie uvedeného vyplývalo, že rozsiahlosť, všestrannosť a nezištnosť pomoci a podpory SNP zo strany ZSSR a jeho armády predstavuje neobyčajne krásny a jedinečný, v histórii revolučných zápasov nevidaný príklad internacionalizmu. Preto iba dôsledné, každodenné napĺňanie hesla „So Sovietskym zväzom na večné časy“, ktoré sa zrodilo v ťažkých, krvavých a obetiplných bojoch jednotiek ČA a nášho armádneho zboru na Karpatoch, môže byť odmenou i prejavom vďaky a lásky sovietskemu ľudu za prejavenu pomoc v SNP.

Napriek veľkému hrdinstvu, statočnosti a obetavosti ČA i nášho armádneho zboru, ktoré v bojoch na Karpatoch prejavili, sa im nepodarilo podľa zámeru operácie spojiť s povstalcami na strednom Slovensku. Pritom bol nepriateľ stále silnejší. Tento fakt si uvedomili čs. komunisti v Moskve i na Slovensku. Preto odporúčali armádnemu veleniu prejsť s armádou do hôr na partizánsky spôsob boja. Armádné velenie však v duchu príkazov benešovcov v Londýne odmietlo.

„Generálny útok“ nepriateľa v počte 35 až 40 tisíc osôb, ktorý začal 18. októbra 1944, prebiehal energicky a rýchle. Armáda ani partizáni mu neboli schopní odolať. Až v takejto situácii vydalo armádné velenie rozkaz k prechodu armády na partizánsky spôsob boja. Bolo však neskoro. Časť armády bola zajatá, časť boja zanechala a iba menšie jej jednotky prešli do hôr, aby v boji pokračovali ako partizáni. Brigády partizánov, ktoré od začiatku bojovali spoločne s armádou, stáli prejsť do hôr, kde pokračovali im

najprirodzenejším spôsobom — partizánskym bojom.

Nacisti Slovensko okupovali. Povstalecké mocenské orgány i KSS prešli opäť do ilegality, odkiaľ naďalej viedli národnoslobodzovací zápas slovenského ľudu, ktorý už „nikdy neustal až do konečného oslobodenia“. „... nikto nekapituloval, ani politicky, ani vojensky. Desatisíce ľudí ustúpili do hôr, aby v boji pokračovali...“ K 1. novembru 1944 počet partizánov na Slovensku predstavoval vyše 18 000, k 1. januáru 1945 vyše 13 600 a k 1. marcu 1945 3 800. A keď 1. februára 1945 na definitívne oslobodené územie Slovenska prišla povstalecká SNR, ihneď vyhlásila mobilizáciu záloh do 1. čs. armádného zboru v ZSSR. Ak 1. novembra 1944 mal zbor iba 8 530 ľudí, potom 24. apríla 1945 mal 46 000 a k 9. máju 1945 okolo 60 000. Slovenský ľud však poskytol ČA i nášmu armádnemu zboru pomoc aj pri doprave materiálu, rekonštrukcii komunikácií, oprave bojového materiálu a pri výrobe niektorých druhov tovarov. Takúto pomoc poskytoval až do konečnej porážky fašizmu, o čo sa rozhodujúcim spôsobom pričínili ZSSR.

Etapa SNP počas dvojmesačnej obrany „ostrova slobody“ patrí medzi najvýznamnejšie činy čs. protifašistického odboja, vedeného KSČ za druhej svetovej vojny. Významne sa zapísala do dejín európskej protifašistickej rezistencie a boja proti hitlerovskému Nemecku, v ktorom rozhodujúcu úlohu zohral ZSSR. Ním slovenský národ demonštroval svoje demokratické, protifašistické a protifašistické zmýšľanie, ako aj odhodlanie navždy spojiť svoj osud s bratským českým národom v čs. štáte na princípe rovnoprávnosti.

Je počiatkom čs. národnej a demokratickej revolúcie, ktorá nastolila ľudovo-demokratický poriadok. Do vedenia sa dostala robotnícka trieda na čele s KSČ, čo umožnilo dôsledne splniť úlohy demokratickej etapy revolúcie a otvoriť cestu k socializmu.

Pomoc ZSSR, predovšetkým karpatsko-duklianská operácia ČA a nášho armádného zboru v ZSSR, bola rozhodujúcim faktorom, ktorý umožnil po celé dva mesiace brániť oslobodené územie Slovenska a suverénnu moc orgánov čs. národnej a demokratickej revolúcie.

Táto etapa SNP položila pevné základy čs.-sovietskej družby. Zásluhou robotníckej triedy a komunistickej strany sa zápas za národné a sociálne požiadavky

slovenského ľudu po prvý raz v dejinách spojil s pokrokovým svetovým prúdom, ktorého najvýznamnejším predstaviteľom bol a je ZSSR. Internacionálny charakter SNP, ktorého hlavným znakom je orientácia na ZSSR, a sovietska pomoc povstaleckému Slovensku, dokazuje aj účasť príslušníkov 20-tich národov.

Pozoruhodný bol aj vojenský význam tejto etapy SNP. Zmarila nemecké plány na využitie slovenskej armády, narušila nemecký komunikačný systém, pripútala značnú časť hitlerovských vojenských síl a spôsobila im značné straty. Výstižné slová ocenenia vojenského významu dvojmesačnej obrany „ostrova slobody“ už roku 1946 napísal náš dnešný prezident ČSSR armádný generál L. Svoboda: „Slovenské povstalecké vojská vedú po dva mesiace na pomerne širokom fronte nerovný boj s moderne vyzbrojenými nemeckými vyššími zväzmi a viažu tým šesť—sedem nepriateľských divízií v čase, keď ich nemecké velenie potrebuje v masových bitkách na maďarských rovinách. Povstanie prakticky rozdelilo front nemeckých armád na severnú časť, operujúcu v Poľsku a časť južnú, operujúcu v Maďarsku, znemožnilo použitie dôležitých komunikačných ciest v čase, keď ich nemecké velenie najviac potrebovalo.“ To všetko v konečnom dôsledku prispievalo postupu ČA i nášho armádného zboru v ZSSR a „k oslobodeniu Slovenska i celej republiky“.

Spoločný ozbrojený zápas slovenských, českých, sovietskych a iných bojovníkov za našu národnú slobodu počas SNP, plný hrdinstva, statočnosti a obetavosti, stal sa významným príspevkom pre budovanie základov dnešnej bojovej družby medzi vojakmi Československej ľudovej armády, Sovietskej armády i ostatných armád Varšavskej zmluvy.

Uvedené momenty oprávňujú urobiť záver, že dvojmesačná obrana oslobodeného územia SNP, na ktorom sa zrodili základy ľudovodemokratického zriadenia v Československu, je udalosť, ktorú s najväčšou úctou staviame k najslávnejším revolučným bojovým tradíciám nášho ľudu. Je to trvalý, nevyčerpatelný zdroj výchovy k socialistickému vlastenectvu a proletárskemu internacionalizmu, zdroj, ktorý v duchu línie XIV. zjazdu KSČ má z hľadiska požiadaviek výstavby socializmu i potreby jeho spoľahlivej obrany, prirodzene, v plnom súlade so záujmami všetkých socialistických krajín na čele so ZSSR, čo povedať nielen dnešným, ale i budúcim pokoleniam.